

УДК 346.5:346.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.24>

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРАВА ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ ТА ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ МІСТ В УКРАЇНІ

Кірін Р.С.,*доктор юридичних наук, доцент,**провідний науковий співробітник,**Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень**ім. В.К. Мамутова НАН України»**ORCID: 0000-0003-0089-4086*

Кірін Р.С. Проблеми розвитку права електронної демократії та електронного урядування міст в Україні.

Стаття присвячена аналізу окремих проблем розвитку права електронної демократії та електронного урядування міст в Україні. Розглянуто сучасний стан джерельної бази інститутів права е-демократії та е-урядування, яка представлена системоутворюючими законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами.

У статті проаналізовано співвідношення категорій «е-демократія» та «е-урядування» на основі елементів складу правомірної поведінки, основних функцій, переваг, технологій та засобів реалізації, а також викликів у містах. Виявлено, що чинні Концепції е-демократії та е-урядування, виконання яких розраховане до 2020 р., мають слабку кореляцію із потребами міст України, що певною мірою стримує впровадження їх інструментів на відповідному рівні. Недостатній рівень єдиного взаємозв'язку між урядовими та місцевими програмами, відсутність регламентованої конкретизації, має позитивні і негативні аспекти, адже може призводити як до розробки кращих зразків цифрових інструментів міста, так і до їх формальної декларації.

Акцентовується увага на нагальній потребі розробки та прийняття проєкту закону про основні засади державної цифрової політики, в якому в межах окремих розділів мають бути врегульовані відносини щодо е-демократії та е-урядування на державному, регіональному та місцевому рівнях. Не зважаючи на наявність в Україні двох різних Концепцій розвитку е-урядування та е-демократії відповідно, їх конкретизація і системне формування дуже часто йдуть синхронно. Наведено основні проблеми і виклики, що стримують розвиток інститутів е-демократії та е-урядування. Підтримано проєкт «Народний порядок денний», спрямований на вивчення, розвиток і адаптацію інструментів е-демократії в містах України.

Пропонуються заходи щодо розробки правового механізму стимулювання цифрової активності громадян і державних службовців щодо користування та впровадження інструментарію е-демократії та е-урядування, розробки та/або вдосконалення методологічних підходів і їх впровадження у відповідні нормативно-правові акти (положення, порядок, методика), які б регулювали сукупність відносин, пов'язаних із рейтингуванням регіонів та міст України.

Ключові слова: електронна демократія, електронне урядування, місто, правове регулювання, нормативно-правові акти, рейтингування.

Kirin R.S. Problems in the development of e-democracy and e-governance in Ukrainian cities.

The article is devoted to the analysis of certain problems of the development of e-democracy and e-governance law in Ukraine. The current state of the source base of e-democracy and e-governance law institutions, which is represented by system-forming legislative and subordinate regulatory legal acts, is considered.

The article analyzes the relationship between the categories of "e-democracy" and "e-governance" based on the elements of lawful behavior and the main functions and advantages, technologies and means of implementation, and challenges in cities. It has been found that the current concepts of e-democracy and e-governance, which are to be implemented by 2020, have a weak correlation with the needs of Ukrainian cities, which to a certain extent hinders the implementation of their tools at the appropriate level. The insufficient level of coordination between government and local programs and the lack of regulated specifications have both positive and negative aspects, as they can lead to the development of better models of digital tools for cities, but also to their formal declaration.

Emphasis is placed on the urgent need to develop and adopt a draft law on the basic principles of state digital policy, which should regulate relations concerning e-democracy and e-governance at

the state, regional, and local levels within separate sections. Despite the existence of two different concepts for the development of e-governance and e-democracy in Ukraine, their concretization and systematic formation very often proceed in parallel. The main problems and challenges hindering the development of e-democracy and e-governance institutions are outlined. The People's Agenda project, aimed at studying, developing, and adapting e-democracy tools in Ukrainian cities, has been supported.

Measures are proposed to develop a legal mechanism to stimulate digital activity among both citizens and civil servants in the use and implementation of e-democracy and e-governance tools, the development and/or improvement of methodological approaches and their implementation in relevant regulatory and legal acts (regulations, procedures, methodologies) that would regulate the set of relations related to the ranking of regions and cities in Ukraine.

Key words: e-democracy, e-governance, city, legal regulation, regulatory acts, ranking.

Постановка проблеми. Перша (розпорядження Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 13.12.2010 р. № 2250-р) та друга Концепції розвитку електронного урядування (далі – е-урядування) в Україні [1], а також Концепція розвитку е-демократії в Україні [2], засвідчили незворотність євроінтеграційного курсу України на сталий соціально-економічний розвиток та намагання влади унормувати даний процес. Загально прийнятою вважається позиція, відповідно до якої е-урядування (e-government) є інструментом для реалізації е-демократії (e-democracy), яка є більш широким поняттям, що включає активну взаємодію громадян з державою та між собою. Якщо е-урядування зосереджується на ефективності державних послуг, автоматизації процесів та взаємодії між органами державної влади (далі – ОДВ), то е-демократія охоплює все це, додаючи механізми громадського контролю, прозорості та залучення громадян до прийняття рішень.

Наразі одна зі світових тенденцій розвитку суспільства полягає в його трансформації до інформаційного суспільства (далі – ІС) та суспільства знань, у центрі якого постає людина, для якої головним джерелом розвитку є знання, інформація та їх ефективне використання. У такому суспільстві масове виробництво і поширення знань стають рушійною силою для змін в економіці, політиці та суспільному житті, а інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ) відіграють ключову роль. Україна, як країна, що офіційно отримала статус кандидата в члени Європейського Союзу (далі – ЄС) 23.06.2022 р. та повноправний член світового співтовариства, не може знаходитися поза цим процесом. Новітня державна політика інформатизації та розбудови ІС, активне формування якої пов'язане, у тому числі, прийняттям другої Національної програми інформатизації (далі – НПІ) [3], одним з основних завдань якої є забезпечення реалізації та впровадження заходів, спрямованих на розвиток е-урядування та е-демократії.

Втім задля ефективності цього процесу безумовно слід мати певну сукупність нормативно-правових актів (далі – НПА), покликаних здійснювати правове регулювання відповідних суспільних відносин. Втім при встановленні можливостей останнього стає очевидним, що будь-яке правове регулювання має певні об'єктивні межі. Адже, право досягає своїх цілей і дійсно регулює суспільні відносини е-демократії та е-урядування лише остільки, оскільки поведінка суб'єктного кола, яка вимагається нормами права, є об'єктивно можливою в даний період часу і відповідає сформованим економічним, політичним та іншим умовам, що склалися в країні. Тож, право хоч і є одним з основних, але не єдиним із засобів, що використовуються для регулювання суспільних відносин, політичного, економічного та духовного життя людей. Крім права, зазначена функція також виконується цілим комплексом різних соціальних норм.

Водночас інститути е-демократії та е-урядування є невід'ємною складовою сучасного розвитку не лише певних країн і регіонів, а й численних міст, оскільки має достатній потенціал для покращення якості життя їх населення та ефективності міського управління. Перманентний розвиток ІКТ, розширення доступу до Інтернету, збільшення комп'ютеризації в ІС створюють сприятливі умови для розвитку зазначених відносин у сучасних містах. Хоча збройна агресія дещо пригальмувала, але не зупинила, а навіть додатково розширила уявлення про сфери необхідної цифровізації українських міст, адже саме цей рівень створює умови для більш інтенсивного впливу інструментів е-демократії та е-урядування на якість управління та безпосередній зв'язок із повсякденними потребами міської громади. Тож, дослідження сучасних проблем розвитку права е-демократії та е-урядування міст в Україні є достатньо актуальним та вельми своєчасним.

Ця наукова робота підготовлена у межах теми НДР «Комплексне наукове дослідження інвестиційно-інноваційної детермінанти сталого економічного розвитку України» на підставі договору № БФ/С22–2025 про виконання наукового дослідження, укладеного з Міністерством освіти і науки України, за рахунок бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення проведення державними науковими установами наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за результатами державної атестації.

Мета дослідження полягає у розкритті сучасних проблем права е-демократії та е-урядування міст в Україні, пошуку шляхів їх вирішення, а також перспектив подальшого розвитку.

Стан опрацювання проблематики. Важливість обраного напрямку як для держави в цілому так і для окремих її міст стала підставою для долучення до його дослідження значної кількості науковців і практиків з різних галузей знань. Дійсно, вітчизняний та зарубіжний досвід впровадження е-демократії та е-урядування розглядали багато дослідників, серед яких варто згадати таких вчених як Батир Ю., Дмитренко В., Дубов Д., Дубова С., Єганов В., Жовнірчик Я., Квасюк В., Квіт-ка С., Клімушин П., Костенко І., Лопатченко І., Помаза-Пономаренко А., Серенок А., Соловійова О., Чукут С. та інших.

Так, А. Науменко та О. Лялюк проаналізували концептуальні НПА КМУ щодо е-демократії та е-урядування для дослідження понять та напрямів і стратегій держави в цій сфері, а також розглянули кращі зарубіжні практики е-урядування на місцевому та регіональному рівнях у таких країнах, як Австралія, Франція, Індія та Канада [4].

На думку інших авторів, в Україні загалом створено відповідну нормативно-правову базу з питань е-урядування, але їй притаманна низка таких недоліків, як: неповнота, декларативність, несистемність, нечіткість, недостатня взаємоузгодженість документів та відповідність міжнародним нормам, насамперед європейським, втрата актуальності тощо, що є суттєвим стримуючим фактором розвитку цієї сфери і одною з основних причин втрати країною своїх позицій у міжнародних рейтингах з розвитку ІС та е-урядування [5]. Головною метою цієї роботи К. Ляпіна став огляд та аналіз того, як е-урядування може сприяти розвитку сучасних міст і забезпеченню більш ефективними, прозорими і доступними функціями для громадян і бізнесу, зосередження на позитивних впливах е-урядування на сучасні міста, висвітлення перспектив розвитку цього процесу для поліпшення якості життя [6]. М. Хаустова вважає, що е-демократія повинна посісти гідне місце та увійти до порядку денного радикальних політичних реформ та стати складовою державного управління, особливо на етапі сьогодення в умовах військового стану [7, с. 14]. В колективній публікації стверджується, що правове забезпечення е-урядування відіграє важливу роль, оскільки включає впровадження е-реєстрів та онлайн-сервісів, таких як «Дія» та «Резерв+», які значно спрощують взаємодію громадян з ОДВ та органами місцевого самоврядування (далі – ОМС), скорочуючи час обробки запитів і забезпечуючи доступ до послуг через інтернет [8].

Також, відмічу й попередні нароби за даною темою, в яких було розглянуто: - систематизацію законодавства України про е-демократію як базис відкритості міста [9]; - економіко-правове забезпечення відкритості міст України [10]. Втім, на сьогодні сучасні проблеми права е-демократії та е-урядування міст в Україні, в силу їх постійної динаміки, все ще мають достатній потенціал для розвитку опрацювання.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан джерельної бази інститутів права е-демократії та е-урядування. Як зазначено вище, на сьогодні базові НПА у сфері е-урядування та е-демократії представлені відповідними урядовими Концепціями [1, 2], мета яких полягає у:

визначенні напрямів, механізмів і строків формування ефективної системи е-урядування в Україні для задоволення інтересів та потреб фізичних та юридичних осіб, вдосконалення системи державного управління, підвищення конкурентоспроможності та стимулювання соціально-економічного розвитку країни;

формуванні політичних, організаційних, технологічних та ідеологічних умов розвитку е-демократії в Україні, що характеризується зростанням широкого долучення громадян до комунікації, співпраці з ОДВ, контролю за ними, участі у виробленні політики, розвитку самоорганізації та самоврядування, а також рівнем довіри до суб'єктів владних повноважень; узгодження стандартів державної політики зазначеної сфери з міжнародними, зокрема європейськими стандартами.

Співвідношення згаданих категорій, виходячи із їх законодавчих визначень, наведених у законі про НПІ [3], можна представити спираючись на систему ознак поведінки, яка відповідає розпорядженням права (таблиця 1), а також на зіставлення положень про їх функції, засоби реалізації та виклики у містах (таблиця 2).

Таблиця 1

**Співвідношення категорій «е-демократія» та «е-урядування»
на основі елементів складу правомірної поведінки**

№ з/п	Е-демократія	Е-урядування
сутність		
1.	форма суспільних відносин	форма організації державного управління
суб'єкти		
2.	громадяни та організації, державні органи	ОДВ та ОМС, громадяни, бізнес
суб'єктивна сторона, мета		
3.	посилення участі, ініціативності та залучення громадян до публічного життя на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, підвищення прозорості процесу прийняття рішень та підзвітності демократичних інститутів, поліпшення зворотного зв'язку суб'єктів владних повноважень на звернення громадян, сприяння публічним дискусіям та привернення уваги громадян до процесу прийняття рішень	підвищення ефективності, відкритості та прозорості діяльності для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян
об'єкт, суспільні відносини		
4.	е-звернення, е-петиції, е-консультації, громадський бюджет, моніторинг дій влади; відносини «держава – громадянин» та «громадянин – громадянин» щодо демократичного контролю та участі	автоматизація управління, державні е-послуги, е-комунікація між ОДВ; відносини між державою та громадянами і бізнесом
об'єктивна сторона		
5.	залучення до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоврядування	діяльність з урядування
знаряддя дій		
6.	широке застосування ІКТ у демократичних процесах	використання ІКТ

Таблиця 2

**Співвідношення категорій «е-демократія» та «е-урядування»
за функціями, засобами реалізації та викликами у містах**

№ з/п	Е-демократія	Е-урядування
основні функції та переваги		
1.	надання зручних та доступних способів для більшої кількості людей брати участь у демократичному процесі, навіть не виходячи з дому	надання громадянам та підприємствам онлайн-доступ до державних послуг, які часто доступні цілодобово; це спрощує адміністративні завдання та зменшує навантаження на місцеві органи влади (далі – МОВ)
2.	цифрові платформи можуть зробити урядові процеси більш прозорими, надаючи відкритий доступ до інформації, обговорень та процесів прийняття рішень	використання цифрових інструментів для збільшення участі громадян у процесах прийняття рішень, роблячи управління більш інклюзивним
3.	онлайн-інструменти можуть зменшити бюрократію та пришвидшити комунікацію між громадянами та місцевою владою	надання чіткої інформації про організаційні структури, контактні дані посадових осіб та політику відкритих даних, що сприяє зміцненню довіри та підзвітності
4.	створення більш прямих каналів для громадян, щоб притягнути місцевих управлінців до відповідальності	спрощення внутрішньої комунікації та співпраці в управлінні містом, що призводить до більш ефективної роботи та потенційного зниження адміністративних витрат

5.	сприяє швидкому поширенню інформації про рішення та діяльність МОВ, допомагаючи підвищити обізнаність громадськості та політичну грамотність	можливість муніципалітетів надавати цифрову інформацію та послуги мешканцям під час криз, як це було під час пандемії COVID-19
технології та засоби реалізації		
6.	е-петиції – громадяни можуть створювати та підписувати онлайн-петиції для вирішення місцевих питань	інтернет речей (Internet of Things, IoT) – надає дані з датчиків для поліпшення управління містом, інфраструктурою та послугами
7.	бюджетування за участю громадськості – платформи дозволяють громадянам пропонувати та голосувати за те, як витрачається частина міського бюджету, надаючи їм можливість безпосередньо впливати на місцеві проекти	великі дані – аналізує великі масиви даних для прийняття обґрунтованих політичних рішень та поліпшення надання послуг
8.	е-консультації – місцеві чиновники використовують онлайн-платформи для збору громадської думки щодо пропонування рішень до їх остаточного затвердження	хмарні обчислення – надають інфраструктуру для розміщення платформ та послуг міського е-урядування
9.	запити на публічну інформацію – цифрові інструменти полегшують громадянам запит на публічну інформацію, сприяючи прозорості	інтернет-портали, веб-сайти, мобільні додатки – центральні онлайн-центри, де громадяни можуть отримати доступ до інформації, подати заявки на отримання дозволів, сплатити збори, контактувати з владою, мати мобільний доступ до послуг, повідомлень та інформації про місто
10.	платформи CivicTech та GovTech: – цифрові інструменти, що покращують взаємодію між громадянами та міською владою, часто інтегруючи декілька функцій е-демократії в одну платформу	аналітика даних, штучний інтелект блокчейн – використовуються для обробки великих обсягів даних з метою оптимізації роботи міста, прогнозування потреб та інформування про стратегічне планування, а також створення безпечних та прозорих систем для транзакцій та ведення обліку, таких як права власності на землю або голосування
ВИКЛИКИ		
11.	цифровий розрив – не всі громадяни мають рівний доступ до технологій, що може призвести до виключення певних груп, таких як люди похилого віку; дорога інфраструктура – впровадження та підтримка необхідної цифрової інфраструктури може бути дуже дорогим для міст	цифровий розрив – технологічні та культурні бар'єри можуть заважати деяким верствам населення повною мірою користуватися перевагами послуг е-урядування;
12.	кібербезпека та конфіденційність даних – залежність від цифрових систем викликає занепокоєння щодо безпеки даних громадян та потенційних кіберзагроз.	безпека та конфіденційність – зростання використання ЦТ викликає занепокоєння щодо безпеки даних та конфіденційності інформації громадян
13.	забезпечення значущої взаємодії – одних лише технологій недостатньо, їх необхідно впроваджувати таким чином, щоб вони сприяли справжньому діалогу та приносили відчутні результати, а не були лише поверхневим доповненням	впровадження – ефективне впровадження вимагає чіткого бачення, сприятливої політики та залучення зацікавлених сторін, що може бути складно досягти
14.	інституційний опір – існуючі бюрократичні структури та міські службовці можуть чинити опір новим цифровим підходам	бюджетні обмеження – обмежені бюджети можуть обмежувати можливість інвестувати в необхідні технології та навчання
15.	стандартизація та взаємодія – відсутність єдиних стандартів для документів, даних та додатків може створити перешкоди для комунікації та обміну даними	можливість повторного використання – забезпечення того, щоб розроблені моделі е-урядування можна було повторно використовувати та адаптувати в різних департаментах і службах, є економічним викликом

Потреба в розмежуванні е-врядування як інструменту для забезпечення доступу до державних послуг та е-демократії як засобу залучення громадян до демократичних процесів, на думку авторів [11, с. 25] залишається актуальною. Е-демократія, на відміну від е-врядування, вимагає не лише технічно, а і змістовно нових форм і засобів залучення громадян до фактичних процесів ухвалення управлінських рішень, тому її розвиток здійснюється повільніше. В той же час, позиція цих же авторів, за якою у перспективі по мірі впровадження та розповсюдження моделей нового та пост-нового публічного менеджменту значення е-врядування звужиться до ролі лише одного з інструментів е-демократії – сфери діяльності уряду, орієнтованого на громадян, видається дещо дискусійною.

По-перше, у більш розширеному розумінні, аніж те, що наведено у законі про НПІ [3], е-урядування розуміється як форма організації державного управління, яка [12]: а) сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності ОДВ та ОМС; б) здійснюється з використанням інформаційно-комунікаційних систем, е-сервісів; в) полягає у наданні публічних е-послуг, надсиланні та отриманні е-даних, зокрема для отримання е-відображення інформації, що міститься у документах.

По-друге, види е-урядування (e-government) зазвичай класифікують за напрямком взаємодії: G2C (уряд – громадяни); G2B (уряд – бізнес); G2G (уряд – уряд); G2E (уряд – урядовець, службовець).

По-третє, слід враховувати, що е-урядування це використання ІКТ у трансформації урядування, що має на меті, перш за все, поліпшення доступності, ефективності та відповідальності. Воно базується на поширенні інформації та розробці інформаційної політики. Е-урядування сприяє збільшенню участі громадян та розвитку активної громадянської позиції, що впливає на механізми демократії, а також розвитку е-демократії через е-участь та вигоди для громадян, підприємств, державного управління та суспільства. Натомість е-демократія [13]:

а) включає технологічні інновації, що дозволяють вдосконалити та посилити демократичні інститути з використанням Інтернету або без нього;

б) спрямована на створення функціональних демократичних процесів, таких як комунікація, надання інформації та прийняття рішень після публічного е-діалогу та голосування;

в) є наріжним каменем соціальної системи, оскільки громадяни можуть брати активну участь у вирішенні суспільних питань.

Ще більшою є диференціація між поняттями «е-урядування» (e-government) та «е-управління» (e-governance), які у сучасному цифровому столітті часто вживаються як синоніми, але вони мають різні значення та наслідки. Обидва поняття стосуються використання ІКТ у сфері управління, але відрізняються за обсягом та спрямованістю. Якщо е-урядування - це використання ІКТ для надання державних послуг, тоді як е-управління – це поняття ширше, яке передбачає використання ІКТ для вдосконалення всього процесу управління, включаючи участь громадян, прозорість та підзвітність. Співвідношення цих категорій можна представити спираючись на їх значення та наслідки (таблиця 3).

Таблиця 3

**Співвідношення категорій «е-урядування» та «е-управління»
за значенням та наслідками**

№ з/п	Е-урядування	Е-управління
1.	в першу чергу зосереджується на ефективності та результативності державних послуг	в першу чергу зосереджується на якості та оперативності управління
2.	зосереджується на використанні цифрових технологій (далі – ЦТ) в уряді	зосереджується на загальному управлінні процесами
3.	зосереджується на транзакційних взаємодіях між урядом і громадянами	зосереджується на трансформаційних змінах у процесах управління
4.	зосереджується на пропозиції державних послуг	зосереджується на попиті на державне управління
5.	зосереджується на цифровізації та автоматизації державних процесів	зосереджується на трансформації та демократизації процесів управління
6.	акцент на наданні державних послуг	акцент на ефективному управлінні ресурсами
7.	основна сфера – взаємодія між урядом і громадянами	більш широка сфера управління, що виходять за межі взаємодії з громадянами

8.	мета – підвищення ефективності та прозорості уряду	мета – підвищення ефективності та оперативності управління
9.	часто передбачає оцифрування державних процесів і документів	передбачає використання ЦТ для формування політики та прийняття рішень
10.	прикладі – онлайн-портали для державних служб	прикладі – цифрові платформи для участі та співпраці громадян
11.	забезпечує е-доступ до урядової інформації та послуг	сприяє залученню громадян до формування політики та прийняття рішень
12.	впроваджує ЦТ для автоматизації державних операцій	впроваджує ЦТ для сприяння партисипативному та інклюзивному врядуванню
13.	сприяє здійсненню онлайн-транзакцій, таких як подання податкових декларацій та оплата рахунків	заохочує громадян брати участь у формуванні державної політики
14.	сприяє ефективному наданню послуг та зменшує бюрократичні перешкоди	сприяє співпраці та спільному розробленню політик і рішень
15.	забезпечує зручність та доступність для громадян	сприяє розширенню прав та можливостей громадян та їх активній участі
16.	забезпечує обмін інформацією між державними органами	сприяє співпраці між урядом, громадянами та іншими зацікавленими сторонами
17.	підвищує відповідальність уряду завдяки цифровому веденню обліку	підвищує довіру громадян до уряду завдяки прозорості та підзвітності
18.	підтримує е-голосування та онлайн-консультації з громадськістю	підтримує ініціативи з відкритих даних та ініціативи з управління, що реалізуються за ініціативою громадян
19.	впроваджує системи е-закупівель для державних закупівель	сприяє інклюзивному прийняттю рішень та досягненню консенсусу
20.	наголошує на використанні ІКТ для адміністративних процесів	наголошує на використанні ІКТ для демократичних та партисипативних процесів
21.	державно-орієнтований підхід до надання послуг	громадянсько-орієнтований підхід до управління
22.	оптимізує роботу уряду та зменшує обсяг паперової роботи	сприяє співпраці та взаємодії між зацікавленими сторонами
23.	покращує доступ громадян до урядової інформації та послуг	покращує процес прийняття рішень та реалізацію політики завдяки участі громадян
24.	часто передбачає інтеграцію різних урядових систем	часто передбачає інтеграцію різних зацікавлених сторін та їхніх внесків
25.	може передбачати використання біометричних даних для ідентифікації	може передбачати використання ЦТ для публічних обговорень та досягнення консенсусу

Укладено на основі даних [14].

На відміну від соціальної, управлінської та інформаційної диференціації для сучасної джерельної правової бази інститутів е-демократії та е-урядування притаманний більший рівень інтеграції. Не зважаючи на наявність в Україні двох різних Концепцій розвитку е-урядування та е-демократії відповідно, їх конкретизація і системне формування дуже часто йдуть синхронно. Прикладом є зазначене вище завдання закону про НПІ. Крім того слід мати на увазі, що реалізація обидвох вказаних Концепцій передбачена на період до 2020 р. (етапи 2017-2018 рр. та 2019-2020 рр.), з чого можна зробити висновок або про їх виконання або про наявність нових редакцій, НПА (стратегій, державних програм, законів тощо). Проте такі підсумки є хибними і у першому і в другому випадках. Також відмічу, що Н. Павлов помилково, на мою думку, вважає, що Україна розпочала активне впровадження е-врядування у 2014 р. з утворенням Державного агентства з питань е-урядування України, а прийняття Концепції розвитку е-урядування заклало основу для подальших реформ у цій сфері [15]. Справа в тім, що Концепції розвитку е-урядування в Україні було прийнято дві – у 2010 р. та 2017 р., тож реалізація першої з них ґрунтувалася на плані заходів щодо її реалізації, затвердженого КМУ у 2011 р. (розпорядження від 26.09.2011 р. № 1014) [16].

Чинна Концепція е-демократії зорієнтована на Плани 2017-2018 рр. [2] та 2019-2020 рр. [17], а Концепція е-урядування на План 2018-2020 рр. [18]. Зокрема, Планом е-демократії було передбачено: 1) забезпечення: 1.1) інституціоналізації інструментів е-демократії; 1.2) подальшого впро-

вадження та доступності інструментів е-демократії; 1.3) розвитку відкритих даних; 1.4) відкритості використання публічних коштів; 1.5) координації та здійснення контролю за розвитком е-демократії в Україні; 2) запровадження: 2.1) е-голосування, а також виборчого е-процесу, е-референдумів та е-плевбіситу; 2.2) мережових сервісів у сфері е-демократії; 3) популяризація е-демократії, формування знань і навичок користування її інструментами; 4) широке залучення фізичних та юридичних осіб до розвитку та використання е-демократії; 5) створення умов для належного ресурсного забезпечення е-демократії; 6) проведення дослідження стану розвитку е-демократії в Україні.

Втім, Коаліція Реанімаційного Пакету Реформ (РПР) спільно з партнерами з громадянського суспільства до Міжнародної конференції з питань реформ в Україні (Ukraine Reform Conference, URC 2021) у Вільнюсі провела 05.07.2021 р. публічний моніторинг прогресу реформ в Україні за 2020 – червень 2021 р. на основі аналізу виконання рекомендацій галузевих аналітичних брифів з питань реформ в Україні, підготовлених експертами громадянського суспільства на початку 2020 р. Моніторинг показав, що з 23-х рекомендацій: 1) виконано – 2 (9%); 2) частково виконано – 14 (61%); 3) не виконано – 7 (30%); 4) загрози – 1 (4%) [19]. Збройна агресія призупинила не лише прогрес реформ, виконання старих і нових рекомендацій, але й була дещо переорієнтована на Міжнародній конференції з питань відновлення України (Ukraine Recovery Conference, URC 2025). Основні теми останньої полягали у: – мобілізації приватного сектору для реконструкції та економічного зростання; – соціальному відновленні та збереженні людського капіталу для майбутнього України; – відновленні муніципалітетів та регіонів; – вступі до ЄС та пов'язаних з ним реформами.

Із збільшенням темпів розвитку ЦТ, впровадженням інноваційних рішень у всіх сферах суспільного життя виникає необхідність у підвищенні якості підготовки працівників для створення можливості модернізації економіки країни відповідно до сучасних вимог. Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 рр. (постанова КМУ від 05.08.2020 р. № 695, серед інших загальнодержавних викликів, що стримують розвиток регіонів і держави в цілому, визначено низький рівень цифровізації регіонів і цифрової обізнаності. Тож уряд визначив однією з основних завдань Концепції розвитку цифрових компетентностей на період до 2025 р. формування та розвиток цифрових навичок та цифрових компетентностей в суспільстві, що сприятимуть розвитку цифрової економіки та суспільства, а також розвитку е-демократії і людського капіталу [20].

До НПА цифрового законодавства, що розвиває регулювання окремих видів відносин е-демократії та е-урядування, слід віднести:

- Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні (Закон України від 15.07.2021 р. № 1667-IX);
- Про цифровий контент та цифрові послуги (далі – ЦКЦП) (Закон України від 10.08.2023 р. № 3321-IX);
- Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 р. та операційний план заходів з її реалізації у 2025-2027 рр. (розпорядження КМУ від 31.12.2024 р. № 1351-р);
- Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 р. та план заходів щодо її реалізації (розпорядження КМУ від 17.11.2021 р. № 1467, в редакції розпорядження КМУ від 13.05.2025 р. № 464-р);
- Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери (розпорядження КМУ від 28.10.2020 р. № 1353-р);
- Положення про інтегровану систему е-ідентифікації (постанова КМУ від 03.11.2023 р. № 1150);
- Реєстр публічних е-реєстрів (постанова КМУ від 01.09.2023 р. № 969);
- доступність інформаційно-комунікаційних систем та документів в е-формі (постанова КМУ від 21.07.2023 р. № 757);
- Єдина інформаційна система обліку НПІ (постанова КМУ від 27.12.2023 р. № 1400);
- Положення про формування та виконання НПІ; Порядок проведення експертизи НПІ та її складових; Порядок формування та виконання галузевої програми, проекту, робіт з інформатизації; Порядок формування та виконання регіональної програми, проекту, робіт з інформатизації; Порядок здійснення моніторингу та проведення оцінки результативності виконання НПІ та її складових (постанова КМУ від 02.02.2024 р. № 119);
- Обов'язкові вимоги до створення (модернізації, модифікації, розвитку), адміністрування та забезпечення функціонування засобу інформатизації; Порядок локалізації програмних продуктів для виконання НПІ (постанова КМУ від 21.02.2025 р. № 205, в редакції постанови КМУ від 15.07.2025 р. № 893);
- Положення про Реєстр прозорості (постанова КМУ від 15.10.2024 № 1175);

- експериментальний проєкт щодо цифровізації взаємодії органів виконавчої влади із суб'єктами господарювання за допомогою інформаційно-комунікаційної системи «Пульс» (постанова КМУ від 10.10.2025 р. № 1304).

Окремо слід відмітити законодавчі зміни щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування відомі, як закон про народовладдя у громадах [21]. Його мета – забезпечити прозорість, підзвітність та відкритість МОВ для громадян, залучити їх до роботи в цих органах через різні консультаційні інструменти та привести українське законодавство у відповідність до стандартів Ради Європи. До прикладу, згідно з новими нормами, усі територіальні громади будуть зобов'язані ухвалити свої статuti – внутрішні регламенти, що визначають правила взаємодії між владою та жителями. На кінець 2024 р. лише 45% місцевих рад мали такі документи. Закон передбачає, що цей показник має досягти 100% до 2027 р., що дозволить уніфікувати практики участі громадян на всій території країни. У світлі євроінтеграційних процесів, цей закон також має стратегічне значення, оскільки відповідає вимогам ЄС щодо підвищення рівня участі громадян у процесах прийняття рішень на місцевому рівні [22].

Зазначений закон суттєво змінює систему місцевого самоврядування, надаючи громадянам нові інструменти для участі в управлінні своїми громадами. Так, Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» доповнено ст. 6-1, в якій визначені форми участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення, як то: – місцевий референдум; – загальні збори (конференція) жителів; – місцева ініціатива; – громадські слухання; – участь жителів у плануванні та розподілі коштів місцевого бюджету; – публічні консультації; – консультативно-дорадчий орган при органах та/або посадових особах місцевого самоврядування; – громадське оцінювання діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування; – інші форми участі, що не суперечать закону [21].

Тож, у контексті сучасних викликів та потреб суспільства нормативно-правове забезпечення розбудови е-урядування в Україні є стратегічно важливим компонентом ефективного публічного управління. Законодавство, що регулює сферу е-врядування вирізняється такими особливостями як: – комплексний галузевий характер (включає норми конституційного, адміністративного та інформаційного права); – правові норми різної юридичної сили знайшли свій зовнішній прояв у актах інформаційного й адміністративного законодавства ілюструючи взаємодію і взаємовплив; – значна кількість НПА (більше трьохсот), що регулює функціональну складову даної сфери [23, с. 265].

За сферою та предметом регулювання, здійсненого урядовими НПА, відносини е-урядування можна систематизувати наступним чином [24]: – реєстрові; – інформаційно-комунікаційні; – ідентифікаційні; – охорони здоров'я; – екологічні; – безпекові; – регіональні; – фінансові тощо.

Крім того, необхідно враховувати, що сучасною особливістю розвитку відносин е-демократії від загально-державного до місцевого (міського) є факт їх регулювання в умовах збройної агресії. Зокрема, Україна як держава – член Ради Європи з 1995 р. взяла на себе зобов'язання щодо дотримання європейських стандартів у сфері демократії, що включає, зокрема, проведення вільних і чесних місцевих виборів з дотриманням виборчих стандартів, визначених у Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Першому протоколі до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Декларації про критерії вільних і чесних виборів Міжпарламентського союзу, Документі Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЕ (Копенгагенському документі), Кодексі належної практики у виборчих справах, актах Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) та Бюро з демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) ОБСЄ. Проте, визнаючи неможливість належного забезпечення реалізації виборчих прав громадян України в умовах триваючої широкомасштабної збройної агресії та дії правового режиму воєнного стану, а також враховуючи основні принципи Європейської хартії місцевого самоврядування (ратифікована Законом України від 15.07.1997 р. № 452/97-ВР), Верховна Рада України закликала міжнародне співтовариство зберігати єдність зусиль із забезпечення безперервності функціонування представницьких ОМС в Україні в умовах збройної агресії (постанова від 08.10.2025 р. № 4621-IX).

Нарешті слід відмітити, що, по-перше, чинні Концепції е-демократії та е-урядування, виконання яких розраховане до 2020 р., мають слабку кореляцію із потребами міст України, що певною мірою стримує впровадження їх інструментів на відповідному рівні. По-друге, недостатній рівень єдиної кореляції між урядовими та місцевими програмами, відсутність регламентованої конкретизації, має і позитивні і негативні аспекти, адже може призводити як до розробки кращих зразків цифрових інструментів міста, так і до їх формальної декларації. По-третє, нагальною є потреба у розробці та прийнятті проєкту закону про основні засади державної цифрової політики, в якому в межах окремих розділів мають бути врегульовані відносини щодо е-демократії та е-урядування на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Як зазначає Е. Фішер е-управління та е-демократія є, по суті, політичними рішеннями, прийнятими урядами з метою вдосконалення практики врядування та поживлення демократії, і що ці про-

екти реалізуються шляхом впровадження нових ІКТ. Автор, досліджуючи соціальний та політичний контекст, в якому виникають ці проекти, та оцінюючи роль технологічного дискурсу в легітимації певної політичної культури та певної констеляції влади, пропонує альтернативну модель, яка розглядає е-врядування та е-демократію як суперечливі тенденції, і пояснює, що проект е-врядування може насправді посилити демократичний дефіцит, який е-демократія покликана вирішити [25].

Сучасні проблеми права е-демократії та е-урядування міст в Україні: шляхи вирішення та подальші перспективи. Е-демократія є результатом незаперечних змін в управлінні, спричинених ЦТ, і обіцяє більшу участь громадян, прозорість та інклюзивність у процесі прийняття рішень. Однак її впровадження стикається з такими викликами, як цифровий розрив, проблеми кібербезпеки та конфіденційності, інституційний опір та соціокультурні бар'єри. Розглядаючи ці бар'єри та їх стратегічні рішення в рамках концепції сталого цифрового управління (Sustainable Digital Governance, далі – SDG), а також досліджуючи як розвиток ЦТ може бути узгоджений з демократичними цінностями, малайзійські вчені, на основі емпіричних даних та теоретичних висновків, запропонували цілісний підхід, що охоплює інклюзивність, прозорість, безпеку, адаптивність та співпрацю. Автори зазначають, що майбутні напрямки досліджень мають зосереджуватися на використанні архітектур великих даних, передових обчислювальних інструментів та безпечних платформ для розширення участі, забезпечення прийняття рішень у режимі реального часу, посилення захисту даних та дотримання етичних стандартів. Партнерство між державним і приватним секторами та залучення громадянського суспільства також виділяються як важливі для подолання перешкод у впровадженні та досягненні цілей SDG [26].

Серед головних проблем, що стримували розвиток інститутів е-демократії та е-урядування у довоєнний період, як правило відносили: – недостатня цифрова грамотність та цифрова нерівність; – недостатня захищеність персональних даних громадян; – брак сучасних смартфонів, доступу до Інтернету та навичок користування е-послугами певних категорій осіб; – наявність випадків відсутності альтернативної можливості отримати деякі публічні послуги офлайн; – монополізація надання публічних е-послуг державними установами; – недостатній рівень обізнаності населення України про інструменти е-участі; – низький рівень використання можливостей е-участі населенням країни.

Згідно з індикаторами урядування Світового банку (World Bank Worldwide Governance Indicators), у 2019 р. рівень голосу й підзвітності в Україні перебував на рівні 48,28 процентиля (тобто гірше, ніж у 51 % країн світу). За даними Рейтингу підзвітності міст 2020 р., проведеного Трансперенсі Інтернешнл Україна (Transparency International Ukraine), середній показник підзвітності 50 досліджених міських рад становив лише 12,5 бали зі 100 можливих. Тобто рівень підзвітності ОДВ й ОМС (включно з онлайн-підзвітністю) залишається доволі низьким [19].

За даними Обстеження е-уряду ООН (United Nations E-Government Survey 2020), індекс телекомунікаційної інфраструктури України дорівнює 0,59 з максимально можливого 1, тобто вона розвинена середньою мірою [27].

В індексах глобального стану демократії (Global State of Democracy Indices, далі- GSoD) категорія «Права» складається з ліберальних і соціальних прав, які підтримують як справедливе представництво, так і підзвітність. Вона базується на чотирьох компонентах: доступ до правосуддя, громадянські свободи (включаючи свободу преси, свободу вираження поглядів, свободу об'єднання та зібрань, свободу віросповідання та свободу пересування), базове соціальне забезпечення та політична рівність (включаючи гендерну рівність, рівність соціальних груп та економічну рівність) [28].

GSoD вимірюють демократичні показники на національному, регіональному та глобальному рівнях за 30 ієрархічно упорядкованими концепціями. Вони не надають єдиного індексу демократії. Дані для багатьох країн починаються з 1975 р. і оновлюються щорічно. Всі оцінки варіюються від 0 до 1, де 0 означає найнижчу оцінку серед усіх країн і років для цього індексу, а 1 – найвищу [29]. GSoD в Україні з року прийняття Концепцій е-демократії та е-урядування наведені в таблиці 4.

Таблиця 4

**Індекси глобального стану демократії (GSoD Indices)
в Україні (2017-2024 рр.)**

Рік	Представництво	Права	Верховенство права	Участь
2017	0,51	0,5	0,35	0,55
2018	0,5	0,51	0,36	0,55
2019	0,55	0,51	0,38	0,57

2020	0,55	0,5	0,36	0,57
2021	0,55	0,5	0,37	0,6
2022	0,53	0,49	0,38	0,58
2023	0,53	0,49	0,39	0,6
2024	0,52	0,47	0,38	0,63

Укладено за даними [29].

Крім того, дані нового рейтингу, який щороку складає The Economist, свідчать, що Україна спустилась з 91 місце на 92 місце в Індексі демократії за 2024 р., в порівнянні з індексом за 2023 р. Згідно з поясненнями до рейтингу, ситуація в Україні погіршилась через: а) централізацію влади в Офісі президента; б) зменшення ролі парламенту, уряду, медіа й опозиції та вимушене скасування виборів; в) виснаження війною підірвало довіру громадян до держави й особисто президента. В рейтингу кожна країна отримує свою кількість балів, які формуються середньою оцінкою за шкалою від 0 до 10 за п'ятьма критеріями. Для України вони представлені наступним чином: – громадянські свободи (4.41); – виборчий процес і плюралізм (5.17); – функціонування уряду (2.71); – політична участь (7.22); – політична культура (5.00). За результатами Україна отримала 4.90 бали. Разом з 5.1 балів в рейтингу за 2023 р. це два найгірші показники України за всю історію подібного дослідження з 2006 р. Відтак, лише в рейтингах за 2006-2010 рр. Україна відносилась до групи країн з неповною демократією. Наразі Україна входить до країн «перехідного», або «гібридного», режиму [30].

Водночас інший міжнародний рейтинг, Nations in Transit 2024 від Freedom House, продемонстрував покращення показників демократії в Україні, яка набрала 3,43 бали із 7 можливих, що є найкращим показником серед 29 країн Центральної Європи та Центральної Азії, що аналізувалися в дослідженні. Позитивні зміни зумовлені успіхами в боротьбі з корупцією, зокрема в сфері військових закупівель, а також покращенням роботи судової системи. Втім, як і раніше, Freedom House зараховує Україну до «гібридних режимів» [31].

Як зазначає пакистанський дослідник М. Алі епоха трансформації в сфері управління характеризується прагненням е-урядування до ефективних, орієнтованих на громадян послуг та акцентом е-демократії на посиленні участі громадян у формуванні політики. Разом вони переосмислюють відносини між урядами та громадянами, пропонуючи інноваційні рішення, але також стикаючись з такими перешкодами, як цифрові диспропорції та проблеми конфіденційності. Зближення цих основ є ключовим моментом в еволюції демократії в цифрову епоху, коли ІКТ переформатовують громадянську активність, спонукаючи до критичного аналізу викликів, що супроводжують цю цифрову трансформацію [32].

В цьому аспекті, по-перше, важливо мати правовий механізм, який би певним чином стимулював цифрову активність як громадян так і державних службовців щодо користування та впровадження інструментарію е-демократії та е-урядування. Зокрема, для стимулювання громадян до впровадження е-демократії, можна запропонувати механізми, які включають інформаційні, освітні, процедурні та заохочувальні заходи. Ці механізми спрямовані на подолання цифрової нерівності, підвищення довіри до влади та розширення участі громадян у прийнятті рішень. Для стимулювання державних службовців до впровадження е-демократії необхідний комплексний підхід, що поєднує адміністративні, фінансові, мотиваційні та освітні інструменти. Успішна реалізація залежить від створення цифрової культури, орієнтованої на інновації та відкритість управлінської діяльності.

По-друге, відверто посередній рівень верховенства права в Україні, обумовлює необхідність, у тому числі, розробку та/або вдосконалення методологічних підходів і їх впровадження у відповідні НПА (положення, порядок, методика), які б регулювали сукупність відносин, пов'язаних із рейтингуванням регіонів та міст України в напрямках реалізації державної політики е-демократії та е-урядування. Такий крок має бути уніфікований із положеннями Закону України «Про рейтингування» від 19.09.2024 р. № 3981-IX, а також напрацьованими в урядових і міських структурах Порядками рейтингового оцінювання діяльності.

Наприклад, Київ, за підсумками 2018 р. посів перше місце за рівнем Індексу місцевої е-демократії в Україні. Відповідне дослідження проводили експерти Центру розвитку інновацій (далі – ЦРІ). Для аналізу було обрано 30 міст. Оцінювались 4 поширені інструменти е-демократії: е-звернення, е-консультації, е-петиції та громадський бюджет, а також їхня результативність та популярність серед громадян. Для кращого розвитку місцевої е-демократії фахівці ЦРІ рядять місцевим радам: 1) залучати мешканців до діалогу та співпраці; 2) формувати команди місцевих активістів і підтримувати їхній розвиток; 3) звітувати про результати розгляду е-петицій, реалізацію проектів громадського бюджету, результати проведених е-консультацій [33].

По-третє, слід враховувати складну та багатогранну кореляцію між рейтингуванням і НПА у сфері е-демократії та е-урядування. Їх взаємозв'язок проявляється як на прямому, так і на непрямому рівнях, де НПА можуть як формувати та впливати на рейтинги, так і зазнавати впливу з боку рейтингів. Тож, в процесі оновлення відповідних Концепцій доцільним вбачається використання наявної системи рейтингів як інструменту для регулювання певних цифрових правовідносин.

Також на підтримку заслуговує аналітичний спецпроект ЦРІ «Народний порядок денний», спрямований на вивчення, розвиток і адаптацію інструментів е-демократії в Україні. Його завданнями є [34]: 1) аналіз суспільних запитів, зафіксованих через е-петиції та інші інструменти е-демократії; 2) визначення ключових тем, що хвилюють мешканців громад по всій країні; 3) оцінка ефективності цифрової участі на національному та місцевому рівнях; 4) вдосконалення інструментів е-демократії на основі даних, потреб громадян і кращих міжнародних практик (зокрема досвіду країн ЄС, Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Програми розвитку ООН (UNDP)); 5) оновлення Індексу е-демократії та забезпечення його регулярного моніторингу; 6) адаптація е-інструментів до умов воєнного часу, забезпечення їхньої гнучкості, безпеки та доступності; 7) підтримка цифрової участі у відбудові через такі інструменти як е-платформа eIDEA та механізми локального співвиробництва рішень; 8) формування культури раннього реагування органів влади на громадські ініціативи (до завершення формальних процедур).

Варто наголосити на тому факті, що е-демократія разом із зеленою політикою суттєво впливають на інституційне забезпечення розвитку громадськості в ЄС, сприяючи сталому розвитку, активізуючи залучення громадян та заохочуючи прозоре управління [35, с. 221], що є надзвичайно важливим аспектом повоєнного відновлення України. Адже Європейський зелений курс (далі – ЄЗК) та е-демократія є ключовими орієнтирами для ЄС, що визначають державне управління та економічну політику. ЄЗК має на меті досягнення кліматичної нейтральності до 2050 р. шляхом переходу на сталу економіку, а е-демократія фокусується на розширенні участі громадян у прийнятті рішень за допомогою ЦТ [36].

Ще одним проблемним питанням є намір парламенту скасувати закон про звернення громадян. У КМУ пояснюють, що зміни пов'язані з набуттям чинності Закону «Про адміністративну процедуру». Він по-новому визначає відносини між органами влади та громадянами, тому чинний закон про звернення більше не відповідає оновленим принципам адміністративного врядування. Законопроект уточнює класифікацію звернень: – пропозиції або рекомендації щодо державної політики; – повідомлення про проблему чи порушення законодавства; – заяви про сприяння у реалізації прав і свобод; – зауваження до дій або бездіяльності посадовців; – клопотання про надання роз'яснень; – скарги щодо розгляду звернень. Законопроект передбачає право заявника бути присутнім під час розгляду звернення. Однак це право не супроводжується обов'язком органу влади забезпечити таку присутність, що може стати підставою для судових спорів у разі порушення процедури [37]. 09.10.2025 р. щодо проекту закону про звернення № 11082 від 13.03.2024 р. надано порівняльну таблицю для другого читання.

Нарешті відмічу й думку юристів «Eterna Law» відносно закону про ЦКЦП. Його окремі положення породжують більше питань, ніж вирішують, обтяжуючи і так досить розосереджену систему галузевого регулювання. Одним з безумовно негативних аспектів є суперечність між положеннями цього закону та нормами раніше ухвалених НПА. Для оптимізації регулювання цифрової сфери було б доречно провести комплексну уніфікацію, щоб норми закону почали працювати на благо суб'єктів, на яких він поширюється, а не всупереч їх інтересам [38].

Дійсно ЦКЦП стали невіддільною частиною сучасної е-демократії, відкриваючи нові можливості для посилення участі населення міста та підвищення ефективності міського е-управління. Однак для повного розкриття їхнього потенціалу важливо вирішити пов'язані з ними виклики, такі як цифровий розрив, загрози безпеці, маніпуляції та дезінформація, етичні виклики тощо.

Таким чином, міська е-демократія використовує е-інструменти для збільшення участі громадян у місцевому врядуванні, дозволяючи проводити онлайн-консультації, е-петиції та цифрові публічні бюджети. Ця модель спрямована на підвищення прозорості та підзвітності за допомогою таких технологій, як онлайн-платформи, додатки та веб-сайти, що сприяють діалогу між громадянами та МОВ, сприяючи більшій залученості та поінформованості громадськості. Міське е-урядування має на меті підвищити ефективність та прозорість шляхом надання онлайн-доступу до послуг, забезпечення цифрової участі в процесі прийняття рішень та поліпшення загальної взаємодії між урядом та громадянами, підприємствами та іншими зацікавленими сторонами. Втім, попри наявні переваги цифровізації міських відносин, мешканці міст стикаються з проблемами, пов'язаними з безпекою, конфіденційністю даних, а також технологічними та культурними бар'єрами для впровадження ЦТ.

Висновки. Проведене дослідження окремих проблем розвитку права е-демократії та е-урядування міст в Україні дозволило зробити наступні узагальнення.

Розглянуто сучасний стан джерельної бази інститутів права е-демократії та е-урядування, яка представлена наступними системоутворюючими нормативно-правовими актами: 1) закони України про: – національну програму інформатизації; – стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні; – народовладдя у громадах; – цифровий контент та цифрові послуги; 2) постанови та розпорядження уряду: – Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 рр.; – Концепція розвитку цифрових компетентностей на період до 2025 р.; – Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 р.; – Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 р.; – Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери; – Положення про інтегровану систему е-ідентифікації; – Реєстр публічних е-реєстрів; – доступність інформаційно-комунікаційних систем та документів в е-формі; – Реєстр прозорості; – експериментальний проєкт щодо цифровізації взаємодії за допомогою інформаційно-комунікаційної системи «Пульс»; – підзаконні акти щодо національної програми інформатизації тощо.

Проаналізовано співвідношення категорій «е-демократія» та «е-урядування» на основі: 1) елементів складу правомірної поведінки: – сутність; – суб'єкти; – суб'єктивна сторона, мета; – об'єкт, суспільні відносини; – об'єктивна сторона; – знаряддя дій; 2) основних функцій та переваг, технологій та засобів реалізації, викликами у містах. На відміну від соціальної, управлінської та інформаційної диференціації для сучасної джерельної правової бази інститутів е-демократії та е-урядування притаманний більший рівень інтеграції. Не зважаючи на наявність в Україні двох різних Концепцій розвитку е-урядування та е-демократії відповідно, їх конкретизація і системне формування дуже часто йдуть синхронно. Більший рівень диференціації наявний між поняттями «е-урядування» та «е-управління», які мають різні значення та наслідки, обсяги та спрямованість.

Встановлено, що поняття «е-урядування» міститься у більш розширеному розумінні на підзаконному рівні, аніж те, що наведено у законі про національну програму інформатизації. При цьому види відносин е-урядування класифікуються переважно виходячи з їх суб'єктного складу: – уряд – громадяни; – уряд – бізнес; – уряд – уряд; – уряд – урядовець, службовець. Е-урядування базується на поширенні інформації та розробці інформаційної політики, сприяючи збільшенню участі громадян та розвитку активної громадянської позиції, що впливає на механізми демократії, а також розвитку е-демократії через е-участь та вигоди для громадян, підприємств, державного управління та суспільства.

Виявлено, що чинні Концепції е-демократії та е-урядування, виконання яких розраховане до 2020 р., мають слабку кореляцію із потребами міст України, що певною мірою стримує впровадження їх інструментів на відповідному рівні. Недостатній рівень єдиного взаємозв'язку між урядовими та місцевими програмами, відсутність регламентованої конкретизації, має і позитивні і негативні аспекти, адже може призводити як до розробки кращих зразків цифрових інструментів міста, так і до їх формальної декларації. Нагальною є потреба у розробці та прийнятті проєкту закону про основні засади державної цифрової політики, в якому в межах окремих розділів мають бути врегульовані відносини щодо е-демократії та е-урядування на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Наведено основні проблеми і виклики, що стримують розвиток інститутів е-демократії та е-урядування: – недостатня цифрова грамотність та цифрова нерівність (цифровий розрив); – недостатня захищеність персональних даних громадян (кібербезпека та конфіденційність); – брак сучасних смартфонів, доступу до Інтернету та навичок користування е-послугами певних категорій осіб; – наявність випадків відсутності альтернативної можливості отримати деякі публічні послуги офлайн, а також низький рівень підзвітності органів міської влади (включно з онлайн-підзвітністю), інституційний опір; – монополізація надання публічних е-послуг державними установами; – недостатній рівень обізнаності населення України про інструменти е-участі (соціокультурні бар'єри); – низький рівень використання можливостей е-участі населенням країни; – низькі індекси телекомунікаційної інфраструктури України, глобального стану демократії; – централізація влади в Офісі президента; – зменшення ролі парламенту, уряду, медіа й опозиції, вимушене скасування виборів; – намір парламенту скасувати закон про звернення громадян;

Запропоновано розробити правовий механізм, який би певним чином стимулював цифрову активність як громадян так і державних службовців щодо користування та впровадження інструментарію е-демократії та е-урядування. Відверто посередній рівень верховенства права в Україні, обумовлює необхідність, у тому числі, розробку та/або вдосконалення методологічних підходів і їх впровадження у відповідні нормативно-правові акти (положення, порядок, методика), які б регулювали сукупність відносин, пов'язаних із рейтингуванням регіонів та міст України в напрямках реалізації державної політики е-демократії та е-урядування. Також слід враховувати складну та багатогранний взаємозв'язок між рейтингуванням і нормативно-правовими актами у сфері е-демо-

кратії та е-урядування, що проявляється як на прямому, так і на непрямому рівнях. Тож, в процесі оновлення відповідних Концепцій запропоновано використання наявної системи рейтингів як інструменту для регулювання певних цифрових правовідносин.

Підтримано спецпроект «Народний порядок денний», спрямований на вивчення, розвиток і адаптацію інструментів е-демократії в Україні, завданнями якого є: – аналіз суспільних запитів, зафіксованих через е-петиції та інші інструменти е-демократії; – визначення ключових тем, що хвилюють мешканців громад по всій країні; – оцінка ефективності цифрової участі на національному та місцевому рівнях; – вдосконалення інструментів е-демократії на основі даних, потреб громадян і кращих міжнародних практик; – оновлення Індексу е-демократії та забезпечення його регулярного моніторингу; – адаптація е-інструментів до умов воєнного часу, забезпечення їхньої гнучкості, безпеки та доступності; – підтримка цифрової участі у відбудові через такі інструменти як е-платформа eIDEA та механізми локального співвиробництва рішень; – формування культури раннього реагування органів влади на громадські ініціативи.

З'ясовано, що міська е-демократія використовує е-інструменти для збільшення участі громадян у місцевому врядуванні, дозволяючи проводити онлайн-консультації, е-петиції та цифрові публічні бюджети. Ця модель спрямована на підвищення прозорості та підзвітності за допомогою таких технологій, як онлайн-платформи, додатки та веб-сайти, що сприяють діалогу між громадянами та місцевими органами влади, сприяючи більшій залученості та поінформованості громадськості. Міське е-урядування має на меті підвищити ефективність та прозорість шляхом надання онлайн-доступу до послуг, забезпечення цифрової участі в процесі прийняття рішень та поліпшення загальної взаємодії між урядом та громадянами, підприємствами та іншими зацікавленими сторонами. Втім, попри наявні переваги цифровізації міських відносин, мешканці міст стикаються з проблемами, пов'язаними з безпекою, конфіденційністю даних, а також технологічними та культурними бар'єрами для впровадження цифрових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78, ст. 2402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
2. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
3. Про Національну програму інформатизації: Закон України від 01.12.2022 р. № 2807-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 2, ст. 86. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
4. Науменко А.В., Лялюк О.Ю. Проблеми правового регулювання електронного урядування у сфері місцевого самоврядування в Україні та зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 69–75. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-1.11>.
5. Жовнірчик Я.Ф., Квасюк В.В. Електронне врядування та електронна демократія стосовно децентралізації в Україні: стратегії реалізації та розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 1. С. 105–113. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.1.105>.
6. Ляпін К. Перспективи електронного урядування в сучасних містах. *Молодий вчений*, 2023. № 7 (119), С. 71–73. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-7-119-13>.
7. Хаустова М.Г. Вплив е-демократії на суспільний розвиток в Україні: теоретико-практичний підхід. *Право та інновації*. 2022. № 3 (39). С. 7–16. DOI [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-3\(39\)-1](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2022-3(39)-1).
8. Пирожкова А.С., Домріна М.К., Ковтун М.С. Електронне врядування в Україні: інновації, виклики та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 88: ч. 3, С. 17–22. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.3.2>.
9. Кірін Р.С., Шеховцов В.В. Систематизація законодавства України про е-демократію як базис відкритості міста. *Sciences of Europe*. 2023. № 123. Vol. 1. С. 17–27. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8266052>.
10. Устименко В.А., Тарасевич О.В., Кірін Р.С., Панкова Л.І. Економіко-правове забезпечення відкритості міст України. *Економіка України*. 2025. № 2. С. 28–46. DOI: <https://doi.org/10.15407/econo.myukr.2025.02.028>.
11. Ларіонова К.А., Вечеров В.Т. Електронна демократія та електронне урядування: парадигмальна трансформація. *Економічний простір*. 2024. № 195, С. 21–27. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.195.21-27>.

12. Деякі питання затвердження схем електронної ідентифікації: постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.2023 р. № 417. *Офіційний вісник України*. 2023. № 47, ст. 2569. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/417-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
13. Spirakis G., Spiraki C., Nikolopoulos K. The impact of electronic government on democracy: E-democracy through e-participation. *Electronic Government an International Journal*. 2010. № 7(1), P. 75–88. DOI: <https://doi.org/10.1504/EG.2010.029892>.
14. Difference Between E Government and E Governance. URL: <https://testbook.com/key-differences/difference-between-e-government-and-e-governance> (дата звернення: 27.10.2025).
15. Павлов Н. Електронне урядування та електронна демократія: Європа та Україна (історичний аспект). *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2024. Вип. 2 (74), С. 63–68. DOI: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2\(74\)-9](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-2(74)-9).
16. Кірін Р.С. Періодизація розвитку законодавства про е-урядування. *Juris Europensis Scientia*. 2025 № 3. С. 18–24. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.4>.
17. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019–2020 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.06.2019 № 405-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2019-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
18. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 617-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
19. Дмитро Хуткий, Христина Кварцяна. Електронна демократія і врядування. Моніторинг прогресу реформи на основі аналізу виконання рекомендацій галузевого аналітичного брифу до URC 2021. URL: <https://uareforms.org/monitoring/elektronna-demokratiya-i-vryaduvannya> (дата звернення: 27.10.2025).
20. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 167-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 21, ст. 955. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
21. Про внесення змін до деяких законів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування: Закон України 09.05.2024 р. № 3703-IX. *Офіційний вісник України*. 2025. № 9, ст. 744. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3703-20#Text> (дата звернення: 27.10.2025).
22. Закон щодо народовладдя в громадах: ключові новели та значення. Реформа державного управління. (03.02.2025). URL: <https://par.in.ua/information/news/413-zakon-shchodo-narodovladdia-v-hromadakh-kliuchovi-novely-ta-znachennia> (дата звернення: 27.10.2025).
23. Міляєва М.В., Сліпчук Ю.А. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення розбудови електронного врядування в Україні. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 257–268. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.33>.
24. Кірін Р.С. Формування законодавства про е-урядування на етапі другої Національної програми інформатизації (2023–2025). *Український політико-правовий дискурс*. 2025, № 12. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15723523>.
25. Fisher E. E-Governance and E-Democracy: Questioning Technology-Centered Categories, in David Levi-Faur (ed.), *The Oxford Handbook of Governance*. 2012. P. 569–583. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199560530.013.0040>.
26. Liu J., Khalid N.A. Navigating the Challenges of E-Democracy: Analyzing Barriers and Strategic Systems for Sustainable Digital Governance. *Proceedings of the 2025 4th International Conference on Engineering Management and Information Science (EMIS 2025)*. DOI: https://doi.org/10.2991/978-94-6463-736-6_35.
27. UN E-Government Survey 2020. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020> (дата звернення: 27.10.2025).
28. The global state of democracy 2025. Democracy on the Move. *International Institute for Democracy and Electoral Assistance*. 332 p. DOI: <https://doi.org/10.31752/idea.2025.53>.
29. Global State of Democracy Indices. URL: <https://www.idea.int/democracytracker/gsoi-indices> (дата звернення: 27.10.2025).
30. Україна другий рік поспіль б'є антирекорд в індексі демократії: лише 4,9 бали з 10. (03.03.2025). URL: [https://skilky-skilky.info/ukraina-druhyy-rik-pospil-b-ie-antyrekord-v-indeksi-demokratii-lyshe-4-9-baly-z-10/#:~:text=\(дата звернення: 27.10.2025\).](https://skilky-skilky.info/ukraina-druhyy-rik-pospil-b-ie-antyrekord-v-indeksi-demokratii-lyshe-4-9-baly-z-10/#:~:text=(дата звернення: 27.10.2025).)
31. Nazar Boyko. Score changes in 2024. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/nations-transit/2024> (дата звернення: 27.10.2025).

32. Ali M. E-governance and E-democracy: a Digital Revolution. *SSRN Electronic Journal*. 2023. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4623414>.
33. Київ лідирує у розвитку місцевої електронної демократії серед українських міст. (10.12.2019). URL: <https://kmr.gov.ua/uk/content/kyiv-lidyruye-u-rozvytku-miscevoyi-elektronnoyi-demokratiyi-sered-ukrayinskyh-mist> (дата звернення: 27.10.2025).
34. Народний порядок денний: спецпроект про е-демократію в Україні. (16.05.2025). URL: <https://cid.center/project/peoples-adgenda/#:~:text=> (дата звернення: 27.10.2025).
35. Євсєєва Г.П., Морозова С.А. Зелений курс та електронна демократія як цільові орієнтири державотворення та економічної політики в країнах ЄС. *Економічний простір*. 2024. № 195. С. 218-222. DOI: <https://doi.org/10.30838/EP.195.218-222>.
36. Кірін Р.С. Актуальні проблеми урбоекологічного права: монографія / НАН України. Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України». Київ, Дніпро: Журфонд,, 2023. 351 с. DOI: <https://doi.org/10.35668/978-617-14-0043-6>.
37. Катерина Лазарєва. Рада планує скасувати закон про звернення громадян: чим це загрожувє. (20.10.2025). *The Page*. URL: <https://thepage.ua/ua/news/rada-skasuye-zakon-pro-zvernennya-gromadyan-yaki-riziki-nese-novij-dokument> (дата звернення: 27.10.2025).
38. Антон Ходош, Анастасія Медведєва. Новий Закон про цифровий контент та цифрові послуги: регулювання, якого бракувало, чи брак? *Legal Tech*. (22.03.2024). URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/226494_noviy-zakon-pro-tsifroviy-kontent-ta-tsifrov-poslugi-regulyuvannya-yakogo-brakuvalo-chi-brak (дата звернення: 27.10.2025).